

Vem betalar?

En stor del av debatten i ekonomisk-politiska frågor förs mellan representanter för olika intressegrupper om effekten av finanspolitiska åtgärder. Sådana åtgärder, t ex införande (eller borttagande) av skatter, avgifter och subventioner, har vittförgrenade effekter genom hela samhällsekonomin. Som all ekonomisk politik påverkar de inkomstfördelningen, resursallokeringen och den samhällsekonomiska balansen. Det är naturligt att intressegrupperna koncentrerar sig på den förstnämnda typen av effekter. Konsumenterna protesterar mot höjd moms, ägarna till dyra villor mot progressiv villabeskattnig, arbetsgivarna mot arbetsgivaravgifter.

Sådana finanspolitiska åtgärder har formen av lagstiftning som utpekar de fysiska eller juridiska personer som skall betala skatter och avgifter respektive erhålla subventioner. Det är emellertid välkänt från den finansvetenskapliga litteraturen att dessa juridiska formuleringar inte säger mycket om hur olika gruppers realinkomster påverkas. För att besvara frågor av det slaget krävs en ganska komplicerad analys av hur en modern blandekonomi fungerar, närmare bestämt en studie inom *incidensläran* eller i *övervältringsteori*.

Syftet med denna kommentar är endast att utan anspråk på fullständighet belysa några av de grundläggande grepp som måste till vid en studie av fördelningseffekterna av finanspolitiska åtgärder. Inlägget är föranlett av att debatten ofta löper som om lagstiftarens formuleringar vore tillräckligt underlag för en diskussion av fördelningseffekterna.

Momshöjning

En höjning av momsen skall ju enligt lagen till en del betalas av detaljhandeln, medan det inte står något om att konsumenterna skall betala. Andå antas det allmänt och i huvudsak med rätta att det blir dessa som betalar. Synsättet är således ganska sofistikerat på denna punkt. Konkurrensen i detaljhandeln antas vara rätt hård med små marginaler, varför detaljisterna måste höja sina priser med skatthöjningens belopp för att inte gå omkull.

Om skatthöjningen drabbar all konsumtion blir resultatet i grova drag att konsumenterna betalar den och att den i stort sett drabbar alla proportionellt lika oavsett inkomst. Visserligen kan det

antas att högre inkomsttagare sparar mera vilket vid första påseende kan synas innebära att dessa drabbas av en proportionellt mindre realinkomstsänkning. Realvärdet av deras sparande sänks emellertid också av momshöjningen, varför skillnaden endast blir att de som sparar får ränta på pengar som skulle ha gått till skatthöjningen om de i stället hade köpt konsumtionsvaror. Denna effekt är av ringa kvantitativ betydelse, varför vi kan dra slutsatsen att en allmän momshöjning sänker konsumenternas realinkomst i stort sett lika mycket i procent räknat oavsett deras inkomst- och sparnivå. Den populära uppfattningen att rika kommer undan lindrigare *genom att de kan spara mera* är alltså nästan helt grundlös.

Om däremot momshöjningen inte avser alla varor och tjänster sänks realinkomsten mer för den som konsumerar mindre än genomsnittet av de moms fria nyttigheterna. Samtidigt går konsumenterna över från momsbelagda till moms fria nyttigheter vilket kan leda till förluster för dem som producerar de momsbelagda och vinsten för dem som producerar moms fria. Den svenska momsen drabbar t ex inte bostadsnyttjande och diverse kulturkonsumtion. Den som har fördelat sin konsumtion så att en stor del av hans utgifter går till bostad och sådan kulturkonsumtion får alltså en mindre realinkomstsänkning än genomsnittskonsumenten.

Vidare läggs momsen på *varor* som importeras men inte på tjänster som svenskar importerar genom att turista utomlands. (Även varor i mindre omfattning importeras dock momsfritt av turister.) Därigenom blir realinkomstsänkningen mindre för dem som har råd, tid och intresse att turista utomlands, samtidigt som efterfrågan leds över till utlandet från inhemska producenter som därvid kan göra vissa förluster.

Progressiv villabeskattnig

Vem betalar skatten på dyra villor då? Där är läget att en högre intäktsp procent tas upp till inkomsttaxering på den del av husets taxeringsvärde som överstiger 150 000 kronor. När denna bestämmelse infördes sjönk realinkomsten för dem som bodde i dyra villor. Genom att det blev dyrare att bo i dessa avleddes vidare efterfrågan till andra nyttigheter såsom lägre taxerade villor, fritidshus

och segelbåtar. Producenterna på dessa områden gjorde vinster, liksom ägarna till det existerande beståndet av sådana varaktiga konsumtionsvaror, medan dyra villor föll i värde. Den som *efter* skattens införande köper en sådan dyr villa drabbas knappast eftersom inköpspriset nu ligger lägre än det hade gjort utan den höjda intäktsprocenten. Skattehöjningen drabbar alltså huvudsakligen dem som råkar ha en dyr villa den dag skattehöjningen *aviseras*.

Eftersom denna grupp, som utgör majoriteten av dem som över huvud taget efterfrågar dyra villor, gör kapitalförluster, är det troligt att efterfrågan på dessa villor förskjuts nedåt. Samtidigt är utbudet på kortare sikt givet. Resultatet på kort sikt bör därför bli att den progressiva villabeskattningen leder till *lägre* boendekostnader i dyra villor. På lång sikt beror resultatet på hur lönsamheten i nyproduktionen utvecklas. Om den faller, får vi tendens till prisstegringar i nyproduktionen, varvid de dyra villornas marknadsvärde går upp, ägarna till det existerande beståndet gör kapitalvinster jämfört med läget omedelbart efter skattesänkningen och boendekostnaderna stiger. Slutligen, ju bättre köpare och säljare på marknaden lyckas förutse dessa tendenser, desto mindre blir svängningarna i dessa fastighetsvärden. Effekterna på kort och lång sikt blir mera likartade.

Arbetsgivaravgifter

En arbetsgivaravgift, oavsett om den är allmän eller specialdestinerad till ATP eller sjukförsäkring, kan på *lång sikt* antas drabba i stort sett alla *utom arbetsgivarna i deras egenskap av arbetsgivare*. Anledningen är att löntagarna via sina fackföreningar och marknadslönebildningen tar ut de löner näringslivet, taget som helhet, kan bära. Slutsatsen gäller även om avgiften införs (eller höjs) i ett läge då näringslivet har ett högre vinstläge än det som krävs för att det skall expandera i den takt samhället önskar, eftersom löntagarna skulle ha fått högre lönhöjningar senare om inte avgiften hade införts.

På kort sikt beror fördelningseffekten på konjunkturläget. Om en efterfrågeinflation med relativt snabb löneglidning på *alla delarbetsmarknader* pågår kan arbetsgivaravgiften via minskad arbetskraftsefterfrågan ersätta motsvarande löneglidning. Arbetsgivaravgiften övervältras alltså direkt på löntagarna i form av långsammare löneglidning. Om

Böcker att räkna med i debatten

Nils Eivander

SVENSK SKATTEPOLITIK 1945—1970

"en verklig skattkammare av informationer om tjugofem års skattepolitisk utveckling och debatt." Sven Gustafsson, Göteborgs Handels o Sjöfartstidning. Inb 56:—

EKONOMISK UPPSLAGSBOK

Handelstekniska, företagsekonomiska och nationalekonomiska termer. Uppslagsverket är sammanställt av Sven Igglund, Johan Myhrman, Gunnar Österberg och Anders Lindström. Andra omarbetade upplagan. Inb 63:—

Assar Lindbeck

SAMHÄLLSEKONOMISK POLITIK

Kan man upprätthålla samhällsekonomisk balans utan inflation och valutaproblem? Boken behandlar centrala ekonomiska problemområden i det svenska samhället. Inb 49:—

Assar Lindbeck (red)

EKONOMISKA SYSTEM

En antologi som belyser problem och karakteristika i olika ekonomiska systems sätt att fungera. Inb 49:—

Ca-priser

Rabén & Sjögren

vi inte har någon efterfrågeinflation och löneglidning alls och de nominella lönerna är orörliga neråt, blir näringslivets lönsamhet lägre, de minst lönsamma företagen läggs ned i snabbare takt än eljest skulle ha skett, samtidigt som de mest lönsamma expanderar långsammare än som skulle ha skett utan arbetsgivaravgiften.

Arbetslösheten ökar. Arbetsgivarnas realinkomster faller och de kan alltså sägas betala arbetsgivaravgiften. Om emellertid staten i det läget träder in med konjunkturstimulans för att motverka effekterna av sin egen åtgärd, öppnas möjlighet för näringslivet att återställa sin lönsamhet genom höjda priser, vilket sänker löntagarnas reallöner vid oförändrade nominallöner. Om ekonomin befinner sig i ett mellanläge mellan dessa båda fall med löneglidning för vissa löntagargrupper och arbetslöshet för andra, blir effekten naturligtvis ökad arbetslöshet för de senare och minskad löneglidning för de förra.

I den mån resultatet blir en prishöjning försämras vidare konkurrensläget för de branscher som arbetar under utländsk konkurrens, vilket i sin tur där tenderar att skapa arbetslöshet i de företag som befinner sig på gränsen till olönsamhet. Effekten av arbetsgivaravgiften liknar alltså i så måtto effekten av en revalvering, ehuru den inte har dennas prissänkande tendens och inte omfördelar inkomster från företagen till konsumenterna utan från företagen till statskassan.

Om emellertid staten samtidigt sänker inkomstkatten som skedde i Sverige den 1 januari i år blir parallellen till en revalvering av de två åtgärderna i kombination ännu mera påtaglig: försämrad bytesbalans, lägre lönsamhet i den utländskonkurrerande sektorn, högre arbetslöshet, men höjd reallön efter skatt för många av dem som inte förlorar jobbet. Likaså minskar ersättningen till råvarukällorna (gruvägare och skogsägare förlorar).

Även på längre sikt är parallellen till en revalvering slående. Den höjda arbetslösheten och minskade efterfrågan för investeringsändamål kan leda till sänkta faktorkostnader jämfört med utlandet, så att den konkurrensutsatta sektorns lönsamhet förbättras, investeringarna ökar och bytesbalansen förbättras. Den lägre investeringstakten kan emellertid också leda till så mycket lägre produktivitetsökning att produktionskostnaderna jämfört med utlandet i stäl-

let stiger, varvid bytesbalansen försämras och arbetslösheten ökar.

Sammanfattningsvis kan man kanske säga att en arbetsgivaravgift leder till en realinkomstminskning för arbetsgivarna endast då den skapar arbetslöshet och bytesbalansförsämring. Om det är en målsättning att undvika dessa båda företeelser, kan arbetsgivaravgift endast tillgripas i konjunkturlägen där man vet att den *inte* kommer att betalas av arbetsgivarna.

*

Den typ av tumregler man kan härleda beträffande inkomstfördelningseffekterna av finanspolitiska åtgärder är kanske ungefär följande: Generella åtgärder som allmän moms och allmän arbetsgivaravgift har ringa effekt på inkomstfördelningen på lång sikt. De kan ha vissa effekter på kort sikt, vilkas karaktär beror på konjunkturläget snarare än på åtgärdernas juridiska utformning. Selektiva åtgärder får *på kort sikt* ofta fördelningseffekter av den typ lagstiftningens formuleringar pekar på, medan de *på längre sikt* kan få helt anorlunda konsekvenser.

Fil lic Nils Lundgren,
Institutet för internationell ekonomi